

DOKUMENTUMOK A TRAFALGARI HADJÁRATBÓL

Bevezető

2005-ben ünnepelte a brit Királyi Haditengerészet Nagy-Britannia, de talán az egész világ leghíresebb tengeri ütközete, a trafalgari csata bicentenáriumát. A leghíresebb tengeri csata egyben az angol történelem legnagyobb hőse, Horatio Nelson admirális diadala is, aki az élete és tevékenysége tetőpontját jelentő összecsapás során esett el. Nelson korszaka a hazai köztudatban főleg szárazföldi csatái révén ismert, a napóleoni háborúk haditengerészeti aspektusai kevésbé vannak előtérben. Leszámítva néhány népszerűsítő jellegű külföldi munka fordítását, illetve egy-két, a vitorlások történetével foglalkozó, ugyancsak népszerűsítő jellegű hazai kiadványt az 1970–80-as évekből, a korszak hajózástörténetének magyar nyelven történő, tudományos igényű feldolgozása még várat magára. Ennek folytán a hazai köztudatban meglehetősen fakó kép él, akár a vitorlás hajók újkori korszakáról, akár csak a trafalgari csatáról legyen szó. Ennek a szürke képnek a létezése is nagyrészt egy-egy néha felbukkanó TV- vagy mozifilmnek köszönhető, illetve néhány régebbi-újabb, irodalmi jellegű kísérletnek, mint Cecil Scott Forester vagy Patrick O'Brian regényei.

Ha a vonatkozó hazai szakirodalmat erősen foghíjasnak tekintjük, ugyanezen korszak forrásainak itthoni ismerete még inkább hiányos, sőt – leszámítva egy-két, tudományos kutatásra alkalmatlan idézetet egy-egy témába vágó munka fordításában – szinte egyáltalán nem is létezik. Ennek megfelelően Nelson admirális levelezése és naplójának részletei – melyek a téma egyik legfontosabb forrásainak tekinthetők, s az alább közölt dokumentumok jelentős része is ezek közül kerül ki – teljesen ismeretlenek a hazai köztudatban, jóllehet feldolgozásuk két évszázados múltra tekint vissza.

Horatio Nelson altengernagy levelezéséről és annak történetéről többek között Michael Nash tollából olvashatunk remek összefoglalót. A Nelson-levelek feldolgozása már 1809-ben megkezdődött, amikor James Stanier Clarke tiszteletes és John McArthur közösen publikált egy kétkötetes Nelson életrajzot (*Life of Admiral Lord Nelson KB from His Lordship's Manuscripts*), melyet a szerzők az admirális közvetlen környezetének birtokában lévő dokumentumok alapján készítettek. A szerzőpáros azonban elkövetett két nagyon komoly hibát: nemcsak hogy alkalmanként „feljavították” Nelson leveleit, melynek nyomán elvesz(het)ett az eredeti szerző stílusa, de alkalmanként maguk szerkesztette részeket toldottak a szövegekbe. A levelek feldolgozásának következő kísérlete egy 1814-ben, szerző nélkül megjelentetett, szintén kétkötetes munka volt a Thomas Lovewell & Company gondozásában (*The Letters of Lord Nelson to Lady Hamilton; with a Supplement of Interesting Letters, by Distinguished Characters*). E munka nagy vihart kavart, mivel a benne közölt levelek gyakran igen személyes hangvételűek voltak, jóllehet nem csak a Lady Hamiltonnak írottakat tartalmazta. Nelson eredendően nem is szándékozott az utókorra hagyni Emma Hamiltonnak írt leveleit, mivel megkérte az aszszonyt, hogy halála után égesse el azokat. E levelek a kiadó csődje után aukcióra, majd

John Wilson Croker, az Admirális titkárának birtokába kerültek. Három évtizeddel később, 1844–1846 között, Sir Nicholas Harris Nicolas jelentette meg a Nelson-iratok első, tudományos igényűnek tekintett, jegyzetekkel aprólékosan ellátott feldolgozását hét kötetben (*Dispatches and Letters of Vice Admiral Lord Viscount Horatio Nelson*). Nicolas igyekezett kiküszöbölni a Clarke és McArthur-féle torzításokat, ám nem mindig adódott lehetősége a szerzőpáros által idézett dokumentumok eredetijét vizsgálni. Mind a mai napig azonban e kiadás tekinthető a Nelson-levelek és más dokumentumok legnagyobb és legjobban összeállított gyűjteményének, jóllehet nem tartalmazza a – Nicolas által egyébként tanulmányozott – Croker birtokába került levelek nagy részét. Ezek az iratok végül aukcióról aukcióra újabb és újabb tulajdonosok birtokába kerültek, míg végül a második világháborút követően a londoni Nemzeti Tengerészeti Múzeum (*National Maritime Museum*) szerezte meg őket. Crokerhez hasonlóan egy másik nagy kéziratgyűjtő, Alfred Morrison is jelentős gyűjteményre tett szert a XIX. század utolsó negyedében és a századfordulón, melyet 1919-ben, halála után, a Sotheby's tizennyolc napon át tartó aukción árverezett el. A második világháború után, az 1950-es években jelent meg két dokumentumgyűjtemény: az első 1953-ban Geoffrey Rawson szerkesztésében (*Nelson's Letters from the Leeward Islands*), mely Nelson 1780-as években a Nyugat-Indiákon írt leveleit gyűjtötte egybe; a második 1958-ban George Naish szerkesztésében (*Nelson's Letters to His Wife and Other Documents, 1785–1831*), mely először publikálta Nelson feleségéhez (Frances) írt, teljes levelezését.¹

A közlésre kerülő, csaknem valamennyi dokumentum a Világhálóról származik. Ennek kapcsán érdemes szót ejtenünk arról, hogy szerencsére mind gyakoribbak az olyan internetes oldalak, ahol tudományos igényű kutatások eredményeihez, vagy éppen kutatások során érdemben felhasználható segédanyagokhoz juthatunk. Ilyen többek között a *War Times Journal*,² nevet viselő portál, ami időszakos on-line folyóirat, különböző – főleg angolszász – hadtörténeti témájú tanulmányokkal, forrásközlésekkel. Ezeket kiegészítendő egy dokumentum a *Napoleonic Guide*³ című weboldalról származik, ami a napóleoni kor internetes kézikönyve, Richard Moore, ausztrál újságíró szerkesztésében. Ugyancsak örvendetes tény, hogy napjainkra könyvtárak, nemzeti archívumok is igyekeznek közkinccsé tenni gyűjteményeiket, korábban nehezen hozzáférhető történeti dokumentumaikat. Válogatásunkban is szerepel két ilyen dokumentum, az egyik a *The National Archives*⁴ digitalizált gyűjteményéből, a másik a már említett *National Maritime Museum*⁵ honlapjáról származik. Nelson alábbiakban közölt híres cadizi memoranduma egy ún. *e-Library* egyik *e-Book*jából származik. Jelenleg inkább még külföldön elterjedtebbek ezek az elektronikus könyvtárak, illetve elektronikus könyvek, de létezik hazai kezdeményezés is a *Magyar Elektronikus Könyvtár*⁶ formájában. Az elekt-

¹ A Nelson-levelek történetének rövid áttekintésére v. ö. *Joseph F. Callo: Nelson Speaks. Admiral Lord Nelson in His Own Words*. London, 2001. ix–xv. o. (a továbbiakban: *Callo*). Michael Nash írta a kötet előszavát.

² *The War Times Journal* – <http://www.wtj.com>, hozzáférés: 2005. június 10.; a Nelson-levelek indexlapja: <http://www.wtj.com/archives/nelson/> (a továbbiakban: *WTJ Nelson*).

³ *The Napoleonic Guide* – <http://www.napoleonguide.com>, hozzáférés: 2005. június 10. (a továbbiakban: *NG*).

⁴ *The National Archives* – <http://www.nationalarchives.gov.uk>, hozzáférés: 2005. június 10. (a továbbiakban: *NA*).

⁵ *National Maritime Museum* – <http://www.nmm.ac.uk>, hozzáférés: 2005. június 10. (a továbbiakban: *NMM*).

⁶ *Magyar Elektronikus Könyvtár* – <http://mek.oszk.hu>.

ronikus könyvtárak fontos szerepe a főleg régi kiadású könyvek és kordokumentumok megőrzése, illetve esetenként ingyenes terjesztése elektronikus formában, természetesen törvényes keretek között. A cadizi memorandum az egyik legnagyobb elektronikus könyvtárként számon tartott *Project Gutenberg Free eBook Library*⁷ származó munkából került átvételre.

Az alábbi szemelvények jelentős része a *War Times Journal* portáljáról származik, melynek főszerkesztője, James Burback, *Letters and Dispatches of Horatio Nelson* címmel állította össze válogatását. Az öt weboldal, továbbá a három jegyzetoldal tanulmányozása, illetve a Nelson-iratok fent vázolt rövid történetének ismerete nyomán kétséget kizáróan megállapítható – s már a válogatás címének hasonlósága is utal rá –, hogy az idézett dokumentumok a Sir Nicholas Harris Nicolas által szerkesztett gyűjteményből valók.

Az itt következő szemelvények alapvető célja, hogy színesítsék a bevezető elején említett, a vitorlás hadihajók klasszikusnak tekinthető koráról a köztudatban élő képet. A közölt levelek és naplórészletek túlnyomó része Nelson tollából származik (ez alól csak az október 8-i cadizi francia–spanyol haditanács jegyzőkönyve, Collingwood admirális csatáról írt jelentése, egy, a csata után neki írt levél, illetve egy, a csatáról szóló francia jelentés képez kivételt). Nem titkolt céljuk továbbá, hogy népszerűsítsék az internet történettudományi kutatásokban való alkalmazását – természetesen az onnan származó információk iránt tanúsítandó forráskritikai szempontok legszigorúbb figyelembevételével. Ennek jegyében adunk át egy csokorra valót a vitorlás hadihajózás klasszikus korszakának idejéből.

A nagyobb terjedelmű dokumentumok tagolása és központozása helyenként módosításon esett át, mely azonban érdemben nem változtatja meg azok mondanivalóját.⁸

⁷ *Project Gutenberg Free eBook Library* – <http://www.gutenberg.org>, hozzáférés: 2005. szeptember 13.

⁸ Az alábbi források közlője köszönettel tartozik Horváth Zoltánnak, az angol nyelvű anyagok fordításához nyújtott segítségéért, illetve Csákváry Ferencnek, számos angol nyelvű hajózási szakkifejezés magyarra történő átültetéséért.

1.

NELSON LEVELE LADY HAMILTONNAK

(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10a.htm)

VICTORY,⁹ 1805. október 1.

Legkedvesebb Emmám!¹⁰

Nagy megkönnyebbülés számomra, hogy tollat ragadhatok, s írhatok Önnek néhány sort, egy igen erős görcsroham után, mely ma reggel négy óra táján jelentkezett, és majdnem minden erőmet felemészítette. Nagyon furcsa, mivel tegnap különösen jól éreztem magam. Fremantle¹¹ nyolcig velem maradt, majd rendkívül jól aludtam, de felébresztett a fájdalom. Véleményem soha, egyetlen napon sem változott a hatásáról. Jóllehet már teljesen elmúlt, még mindig nagyon gyenge vagyok. Anglia jó népe el sem fogja hinni, hogy a test és a szellem pihenése mennyire szükséges nekem! De talán e fájdalom nem tör rám újra ebben a hat hónapban. Tegnap hét órán át írtam, talán az játszhatott közre abban, hogy rám tört a roham.

Szeptember 28-nak estéjén csatlakoztam a flottához, de másnap reggelig képtelen voltam érintkezésbe lépni velük. Azt hiszem, érkezésem a legörvendetesebb fogadtatásra [talált], nem csak a flotta parancsnoka, de mindenki más számára is, és amikor kifejtettem nekik a „Nelson-vonást”,¹² az úgy hatott, mint egy áramütés. Néhányan örömkönyveket hullattak, s mindenki egyetértett: „Ez [a terv] új, egyedi, egyszerű!” s az admirálisoktól lefelé [a legénységig] mindenki azt ismételte, hogy – „ennek sikerülnie kell, ha egyszer lehetőségünk nyílik rá, hogy elkaphassuk őket! Uram, Önt barátok veszik körül, kiknek [szívét] bizalommal tölti el.” Néhányan talán júdások, de a többség bizonyosan nagyon elégedett, hogy én parancsnoklom őket.

⁹ A 100 ágyús VICTORY sorhajó volt Nelson admirális zászlóshajója a trafalgari hadjáratban. A továbbiakban feltüntetjük az egyes hadihajók típusát és ágyúszámát, mely adatok utalnak azok harcértékére; a kapitányok neve csak abban az esetben szerepel, ha az említett kapitány más okból is említésre kerül. A trafalgari csatában részt vett hadihajókkal kapcsolatos illetékn adatokra (név, ágyúk száma, parancsnok) – ahol külön nincs jelölve – l. *Nicholas Tracy*: *Nelson's Battles. The Art of Victory in the Age of Sail.* London, 1996. 179. o. (a továbbiakban: *Tracy*).

¹⁰ Lady Emma Hamilton a Nápolyba akkreditált brit nagykövet, Sir William Hamilton felesége. Nelson először 1793 szeptemberében, Nápolyban találkozott a nagykövettel és feleségével; szerelmi kapcsolatának kezdete Lady Hamiltonnal 1798 őszére datálható. 1798. december 21-én IV. (Nápoly királyaként IV., Szicília királyaként III., 1816-tól, a Nápolyi–Szicíliai Kettős Királyság uralkodójaként I.) Ferdinándot, Nápoly és Szicília spanyol Bourbon uralkodóját és családját a francia előrenyomulás elől Palermóba menekíti, többek között a jelen lévő brit diplomáciai testülettel együtt; e tetteért IV. Ferdinánd 1799. augusztus 4-én a Bronté hercege (*Duke of Bronté*) címet adományozza Nelsonnak. A Hamilton-házaspár Nelson társaságában költözik vissza Angliába 1800 júliusában, ahol később az admirális 1801 októberében vásárolt mertoni birtokán élnek. V. ö. *Callo* xxix–xxxii. o., ill. *Brian Tunstall*: *Nelson.* London, 1933. 32., 70–73., 102–105. o. (a továbbiakban: *Tunstall*).

¹¹ Thomas Francis Fremantle kapitány, a 98 ágyús NEPTUNE sorhajó parancsnoka.

¹² A „nelsoni vonás” („*Nelson-touch*”) kifejezés Nelson trafalgari csatában alkalmazott taktikájának közeleltető angolszász elnevezése. Az angol nyelvben fogalomává vált *Nelson-touch* szótári megfogalmazásban egy-egy hadihelyzet kezelésének, megoldásának Nelsonra jellemző módját jelenti.

2.

NELSON LEVELE DUFF KAPITÁNYNAK,¹³ ŐFELSÉGE MARS NEVŰ HADIHAJÓJÁN
(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10a.htm)

1805. október 4.

Mivel várható, hogy az ellenség flottái bármikor kifuthatnak Cadizból a nyílt tengerre, azt kell kérnem, hogy Ön a MARS-szal, a DEFENCE-szel¹⁴ és a COLOSSUS-szal¹⁵ tartson három-négy *league*¹⁶ távolságot a flotta és Cadiz között, azért, hogy amilyen gyorsan csak lehetséges, információkhoz jussak a kikötőnél állomásozó fregattoktól. Használjon távolsági jelzéseket, amennyiben a jelzőzászlók színeit az uralkodó időjárás miatt nem lehet pontosan megkülönböztetni. Ha az ellenség kint van, vagy kifut – legyen éjjel vagy nappal – süsse el ágyúit, hogy felhívja rá a figyelmemet. Borús időben a hajók zárkózzanak a VICTORY jeltávolán belülre: a hajók egyike a szél felőli oldalon foglaljon el pozíciót, vagy inkább a másik kettőtől keletre, kiterjesztve a láthatóság határát; én pedig megkérem Blackwood kapitányt,¹⁷ hogy az egyszerű és gyors kommunikáció végett küldjön egy fregattot Cadiztól nyugat felé.

Maradok, &c., Nelson & Brontë.¹⁸

3.

NELSON LEVELE A TISZTELETREMÉLTÓ HENRY BLACKWOOD KAPITÁNYNAK,
ŐFELSÉGE EURYALUS NEVŰ HADIHAJÓJÁN
(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10a.htm)

VICTORY, 1805. október 4., Cadiz, Kelet 17 *league*-re

Kedves Uram!

Louis ellentengernagytól¹⁹ megkaptam az Ön üzenetét, melyben az ellenség várható mozgásáról tájékoztat. Levele megerősítette meggyőződésem arra vonatkozóan, hogy Ön is – csakúgy,

¹³ George Duff, a 74 ágyús MARS hadihajó parancsnoka. Duff parancsnokolta azt a három sorhajót, melyek a cadizi kikötőt a látóhatár széléről felügyelő fregattok és flotta fő egységei közötti kommunikációs láncot biztosították; a kikötőtől messzebb, a látóhatáron túl horgonyoztak. E tiszt egyike azon két kapitánynak, akik a brit flotából elesetek a trafalgari csatában. Parancsnoksága alatt szolgált saját fia és két rokona is, utóbbiak egyike szintén elesett, v. ö. *John Keegan: The Price of Admiralty. The Evolution of Naval Warfare.* New York, 1988. 40. o. (a továbbiakban: *Keegan*) A kapitány eleseték körülményeiről bővebben l. *Keegan* 74. o.

¹⁴ 74 ágyús sorhajó, parancsnoka George Hope kapitány.

¹⁵ 74 ágyús sorhajó.

¹⁶ 1 *league* = 3 mérföld (4,828 km), vagy 3 tengeri mérföld (5,565 km).

¹⁷ Henry Blackwood kapitány, a 36 ágyús EURYALUS fregatt parancsnoka. Amint az a dokumentumból is kiderül, Blackwood kapitány alárendeltségébe tartoztak a cadizi kikötőt szemmel tartó fregattok.

¹⁸ Bár az eredeti közlésben „Nelson and Brontë” aláírás szerepel, az alábbiakban mégis az „&” kerül alkalmazásra, már csak azért is, mert Nelson így szignózta leveleit.

¹⁹ Sir Thomas Louis ellentengernagy, a parancsnoki lánc harmadik tisztje; zászlóshajója a 80 ágyús CANOPUS, v. ö. *Sailing Ships of the Royal Navy 1760–1860 A–Z* – <http://www.cronab.demon.co.uk/C1.htm>, hozzáférés: 2005. augusztus 11. (a továbbiakban: *Sailing Ships*). Louis 1805. október 1-jén csatlakozott a flotához három sorhajóval, másnap két további sorhajóval és egy fregattal kiegészülve továbbindult Gibraltárba készletekért majd október 4-én vissza is tért, jelentve Nelsonnak az EURYALUS üzenetét, mely szerint az egyesített flotta Cadizban horgonyzó hajóira csapatokat hajóznak be és kifutásra készülnek, v. ö. *William Beatty: Authentic Narrative of the Death of Lord Nelson.* London 1807. <http://www.gutenberg.org/files/15233/15233-h/15233-h.htm>, hozzáférés: 2005. szeptember 13. (a továbbiakban: *Beatty*). Louis admirális a későbbiekben folyamatosan vezette Nelson hajóit Gibraltárba, így a későbbi csatában sem tudott részt venni. Távolléte miatt posztját a csatában William Carnegie ellentengernagy, Northesk 7. earlje látta el a 100 ágyús BRITANNIA fedélzetén, v. ö. *Tracy* 169. o.

mint jómagam – fontosnak tartja azt, hogy ha rajtunk múlik, ezek a gazfickók ne szökhessenek meg tisztességes harc nélkül, mely nappal vágyaimban, éjjel álmaimban szerepel. Pillanatnyilag arra várok, hogy a PHOBE [sic!],²⁰ a SIRIUS,²¹ a NAIAD²² és a NIGER²³ [megérkezzen] Gibraltárból. Ezek közül kettőt azonnal az Ön rendelkezésére bocsátok, mihamarabb érintkezésbe lépek velük.

Amennyiben Ön találkozna velük [korábban], s lehetősége nyílik arra, hogy értesítést küldjön [erről], és eljuttassa hozzám a hajók Gibraltárból hozott jelentéseit, akár meg is tarthatja a PHOBE-t és a NAIAD-ot. A JUNO²⁴ szilárd pont a Spartel-fok²⁵ és Gibraltár között; a MARS, a COLOSSUS és a DEFENCE négy *league*-re keletre fog állomásozni a flottától, egyikük előretolva keletre Cadiz felé, olyan közel a szélességhez, amennyire csak lehetséges.²⁶ A flotta Cadiztól 16–18 *league*-re lesz; ezért ha Ön egy fregattot saját [jelen pozíciójától] nyugatra küld, tiszta idő esetén nagy valószínűséggel napi rendszerességgel kommunikálhatunk. Élénk keleti szél esetén, fel fogok fejlődni Cadiznak, soha nem kerülve attól északra, s abban az esetben, ha úgy értesülök, hogy kifutnak Cadizból, vitorlát bontok és déli irányba [hajózom], a Spartel-fok és Arrache²⁷ felé, tehát Ön mindig tudni fogja, hogy merre talál engem. Általános utasításokat írok az Ön irányítása alatt álló fregattoknak, de biztos vagyok benne, hogy nem hagyja majd az „urakat” kicsúszni a kezeink közül, s jó eredményeket érünk el, annak ellenére, hogy tekintélyes számbeli fölényben lehetnek velünk szemben. A ROYAL SOVEREIGN²⁸ és a DEFIANCE²⁹ 24-e után elindult. A BELLEISLE-t³⁰ szintén ide rendelttem. Küldök két újságot; Önnek szerettem őket. –

[Maradok] mindig, kedves Blackwoodom, leghűségesebb barátja,
Nelson & Brontë

4.

NELSON LEVELE WILLIAM MARSDEN ÚRNAK³¹ AZ ADMIRALITÁSRA
(*WTJ Nelson* http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10b.htm)

[1805. október 5. körül]

Mindig sajnálattal tölt el, amikor Ólordsaikat olyan panasszal kell zavarnom, mint amilyen a fregattok és a szlupok hiánya; de ha valamely szolgálat során szükség van rájuk, s nem állnak rendelkezésemre, akkor annak a szolgálat látja a kárát. Minden fregattot felhasználok, amit csak lehet. Ha angyal volnék, s parancsnokságom minden egyéb részletére figyelmet fordíthatnék, s [ennek

²⁰ Helyesen PHOEBE, 36 ágyús fregatt.

²¹ 36 ágyús fregatt.

²² 38 ágyús fregatt.

²³ 33 ágyús fregatt, v. ö. *Sailing Ships* <http://www.cronab.demon.co.uk/N.htm>.

²⁴ 32 ágyús fregatt, v. ö. *Sailing Ships* <http://www.cronab.demon.co.uk/J-K.htm>.

²⁵ A Spartel-fok (É. sz. 35° 47' Ny. h. 5° 55') a Gibraltári-szoros afrikai partján található, csaknem tökéletesen szemben a Trafalgar-fokkal.

²⁶ Cadiz az É. sz. 36° 30'-en fekszik.

²⁷ Larache városa Marokkó atlanti-óceáni partvidékén, a Spartel-foktól kb. 100 kilométerre délre található.

²⁸ 100 ágyús sorhajó, Cuthbert Collingwood altengernagy, parancsnokhelyettes zászlóshajója a csatában.

²⁹ 74 ágyús sorhajó. A ROYAL SOVEREIGN és a DEFIANCE október 8-án csatlakozott a flottához, v. ö. *WTJ Nelson* http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10c.htm (Nelson levele Blackwoodnak, 1805. október 8-án).

³⁰ 74 ágyús sorhajó. A BELLEISLE október 10-én csatlakozott a flottához, v. ö. *WTJ Nelson* http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10c.htm (Nelson levele William Marsdennek, 1805. október 10-én).

³¹ William Marsden neves angol orientalista, 1804–1807 között az Admirális titkára, v. ö. *King's College London Archives Services. Summary Guide: Marsden, William (1754–1836)* – <http://www.kcl.ac.uk/iss/archives/collect/10ma65-1.html>, hozzáférés: 2005. augusztus 11.

ellenére] a flotta szemeinek³² hiányában, hagynám az ellenséget elszökni, akkor a legmesszebbmenőig hibáztathatónak kellene tartanom magamat. Legalább nyolc fregattra és három gyorsjárású briggre van szüksége a flottának, hogy szemmel tarthassuk Cadizt. Az ottani be- és kimenő áruszállítás blokádjának felújítása legkevesebb tíz, illetve négy brigget kívánna meg,³³ [melyek] e szolgálatot megfelelően el tudnák látni. Jelenleg csak kettővel rendelkezem, ami nagyon megnehezíti helyzetemet.

Maradok, &c., Nelson & Brontë

5.

AZ 1805. OKTÓBER 8-ÁN CADIZBAN, A BUCENTAURE FEDÉLZETÉN TARTOTT HADITANÁCS JEGYZŐKÖNYVE

(*Victor Concas*: La Marina España y la batalla de Trafalgar. Madrid, 1907. 35–36. o.)

Folyó év vendemiare 16-án,³⁴ 14 óraker Villeneuve³⁵ tengernagy meghívására a következő személyek gyűltek össze a BUCENTAURE fedélzetén, hogy megvitassák a hajók, illetve az egyesített flotta állapotát és helyzetét, valamint megállapodjanak az indulásról: Gravina³⁶ tengernagy, a spanyol flotta főparancsnoka, Alava³⁷ altengernagy, Escaño és Sisneros³⁸ [sic!] hajórajparancsnok, Mac-Donnel [sic!],³⁹ Hore és Galiano⁴⁰ brigadéros, Dumanoir⁴¹ és Magon⁴² ellentengernagy, Cosmao,⁴³ Maïstral⁴⁴ és Lavillesgris⁴⁵ sorhajókapitány, valamint a flotta parancsnokának adjutánsa, Prigny⁴⁶ fregattkapitány.

³² Korabeli közkeletű zsargon a fregattokra, melyek gyorsaságuk és jó manőverezőképességük révén kiválóan megfeleltek többek között felderítési feladatokra.

³³ Nelson e lebontást minden bizonnyal úgy érti, hogy az összesen tizennégy briggből voltaképpen kettős ívet hozna létre a cadizi kikötő előterében, kétszeresen elszigetelve azt a külvilágtól. A négy brig alkotta belső ív gátolta volna a kikötőből kimenő áruszállítást, míg a kiterjedtebb, külső ív tíz hajója a kikötőbe irányuló áruszállítást lett volna hivatott megakadályozni.

³⁴ Vendemiare az 1793-ban bevezetett francia forradalmi naptár „szüret hava”, mely a Gergely-naptár szeptember 22-től október 21-ig terjedő időszakának felel meg.

³⁵ Pierre Charles Jean-Baptiste Silvestre de Villeneuve tengernagy, a francia, valamint a francia–spanyol egyesített flotta főparancsnoka, zászlóshajója a 80 ágyús BUCENTAURE.

³⁶ Don Frederico Gravina tengernagy, a spanyol flotta főparancsnoka, a francia–spanyol egyesített flotta parancsnokhelyettese, zászlóshajója – és egyben a tanácskozáson szintén részt vett Don Antonio Escaño ellentengernagyé is – a 112 ágyús PRINCIPE DE ASTURIAS, melynek parancsnoki tisztét a tanácskozáson ugyan csak részt vevő Rafael de Hore brigadéros látta el.

³⁷ Don Ignacio Maria de Alava altengernagy, a spanyol flotta parancsnokhelyettese, zászlóshajója a 112 ágyús SANTA ANA.

³⁸ Don Baltazar Hidalgo Cisneros ellentengernagy, zászlóshajója a 136 ágyús SANTÍSIMA TRINIDAD. (Megjegyzendő, hogy a SANTÍSIMA TRINIDAD tüzérségére nézve eltérő adatok szerepelnek a vonatkozó szakirodalomban, előfordul 130-as illetve 140-es lövegszám is.)

³⁹ Don Enrique Macdonnel brigadéros, a 100 ágyús RAYO parancsnoka.

⁴⁰ Don Dionisio Alcalá Galiano brigadéros a 74 ágyús BAHAMA parancsnoka. A brigadérosi rangfokozat magyarázata az, hogy a spanyolok, haditengerészetük legénységi és tisztí állományának gyengén kiképzett voltát képzettebb, szárazföldi állományból származó emberanyaggal igyekeztek ellensúlyozni; ugyanez a gyakorlat kisebb mértékben a franciáknál is megvolt, v. ö. *Keegan* 38.

⁴¹ Pierre René Marie Etienne Dumanoir le Pelley ellentengernagy, a francia flotta parancsnokhelyettese, zászlóshajója a 80 ágyús FORMIDABLE.

⁴² Charles René Magon de Médine ellentengernagy, zászlóshajója a 74 ágyús ALGÉSIRAS.

⁴³ Julien-Marie Cosmao-Kerjulien kapitány, a 74 ágyús PLUTON parancsnoka.

⁴⁴ Esprit-Tranquille de Maïstral kapitány, a 80 ágyús NEPTUNE parancsnoka.

Villeneuve tengernagy tájékoztatta az egybegyűlteket, hogy a portugáliai és spanyolországi nagykövetek, a tangeri konzul, valamint a parti megfigyelőállomások, illetve a partok mentén közlekedő hajósok jelentései alapján az ellenséges flotta 31 sorhajót számlál, míg más jelentések ezt a számot 33-ra teszik, melyek közül 8 három ütegfedélzetes.⁴⁷

Villeneuve tengernagy ezt követően felhívta a megbeszélés résztvevőit, hogy valamennyien fejtsek ki véleményüket az egyesített flotta helyzetéről.

Valamennyien egyetértettek abban, hogy a két nemzet egyesült flottája hadihajóinak nagyobb része, a legénység gyakorlatlansága és alkalmatlansága miatt, gyenge harcértékűnek tekinthető. Mindez különösen igaz a három ütegfedélzetes SANTA ANNA-ra [sic!], illetve a 74 ágyús RAYO-ra⁴⁸ és ST JUSTO-ra⁴⁹ [sic!], melyek szinte még a kifutásra is alkalmatlanok, mivel sebtében fegyverezték fel azokat, s az eddigi előkészületek ellenére egyáltalán nincsenek a harci feladatok ellátására alkalmas állapotban.

Mindezen, az egyesült flotta állapotára vonatkozó megállapítások alapján egyhangúlag egyetértettek abban, hogy a környéken tartózkodó ellenséges flotta jóval erősebb, ezért még nem érdemes ebben a kedvezőtlen időpontban kifutni. Valamennyien egyetértettek abban, hogy meg kell várni a kedvező időpontot, ahogyan azt a tengernagynak [Villeneuve] adott utasítások is előírják, amikor a viharos idő eltávolítja az ellenséget a part közeléből, vagy pedig ereje megosztására kényszerül, hogy megvédje a földközi-tengeri kereskedelmi hajózást, illetve a touloni és cartagenai hajórajok által fenyegetett konvojokat. E megbeszélés valamennyi résztvevője a felsorolt észrevételek ellenére kifejezésre juttatja azt az óhaját, hogy bármikor kész harcba szállni az ellenséggel, amikor azt Őfelsége úgy kívánja, s Villeneuve tengernagy biztosítja Őfelségét hűségéről és teljes odaadásáról.

A tengernagyok ezzel berekesztették a tanácskozást, megújítva a parancsot, hogy a flotta álljon készen, hogy az első jelzésre minden késlekedés nélkül vitorlát bonthasson.

ALÁÍRÁSOK

A másolat az eredetivel megegyezik
Villeneuve

6.

NELSON CADIZI MEMORANDUMA

(Fighting Instructions, 1530–1816. [Szerk. *Julian Corbett.*] H. n., 1905. 316–320. o., <http://www.gutenberg.org/files/16695/16695-8.txt>)⁵⁰

[Titkos]

VICTORY, Cadiznál, 1805. október 9.

Memorandum.

Úgy vélem, majdhogynem lehetetlen csatasorba rendezni egy negyven hajóból álló flottát – változó szelek, borús idő és olyan körülmények közepette, amikor minden megtörténik, ami csak megtörténhet – olyan idővesztés nélkül, ami alatt el ne veszne a lehetőség az ellenség döntő csatára kényszerítésére. Ezért elhatároztam, hogy a flottát a haladási iránynak megfelelően tartom csatarendben (a főparancsnok [ti. Nelson] és a parancsnokhelyettes [ti. Collingwood] kivételével) két, egyenként 16 sorhajóból álló vonalra osztva, az élen a nyolc leggyorsabb, két ütegfedélzetesből álló előretolt rajjal,

⁴⁵ Guillaume Jean Noël de La Villegris kapitány, a 74 ágyús MONT BLANC parancsnoka.

⁴⁶ Teljes neve Mathieu Anne Louis de Prigny de Quérieux.

⁴⁷ A trafalgari csatában részt vett angol flotta 27 sorhajót számlált, melyből hét volt három ütegfedélzetes.

⁴⁸ Amint a 38. jegyzetben már említésre került, a RAYO 100 ágyús sorhajó volt.

⁴⁹ A 74 ágyús sorhajó neve helyesen SAN JUSTO.

⁵⁰ Összevetve a *WTJ Nelson* http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10c.htm, *Tracy* 208. o. és *Beatty* <http://www.gutenberg.org/files/15233/15233-h/15233-h.htm> közlésével.

*mellyel*⁵¹ – amennyiben szükséges – mindig létrehozható lesz egy huszonnégy sorhajóból álló vonal, abból [a vonalból], amelyre a főparancsnok választása esik.

A parancsnokhelyettes,⁵² szándékaim ismeretében, vonala teljes hosszában megtámadja az ellenséget, s egészen addig folytatja a harcot, amíg azok [ti. az ellenség hajói] fogságba esnek, vagy elpusztulnak.

Amennyiben az ellenséges flotta a szél felőli oldalon tűnne fel csatasorba [rendeződve], s olyan helyzetben, hogy a két vonal és az előretolt raj el tudja érni őket,⁵³ [formációja] valószínűleg olyannyira szét lesz húzódva, hogy az előhaduk képtelen lesz segíteni a többieket.

Ezért valószínűleg jelzem a parancsnokhelyettesnek,⁵⁴ hogy az [ellenséges] utóvédttől számított tizenkettedik hajó környékén törjön át (vagy ahol⁵⁵ el tudja érni őket, ha nem jutna ennyire előre); az én vonalam a centrumuk környékén fog áttörni; élrajunk két, három, vagy négy hajóval a centrumuk előtt metszi [a vonalukat], azért, hogy biztosítsa a hozzáférést a főparancsnokukhoz, akinek elfogására minden erőfeszítést meg kell tenni.

A brit flottának, fellépésével, túlerőt kell kialakítania az ellenség főparancsnoka – aki feltehetően a centrumban fog elhelyezkedni – előtti második, vagy harmadik hajó környékétől az utóvédjükig. Feltételezésem szerint az ellenség vonalának húsz hajója marad érintetlen,⁵⁶ s némi időbe telik, mire manővert tudnak végrehajtani erőik összevonása végett, hogy megtámadják a harcban álló brit hajórajt, vagy mire segítséget nyújthatnak saját hajóiknak; s mindezt teljességgel lehetetlen lesz [véghezvinniük] a harcban álló hajókkal való keveredés nélkül.⁵⁷

Néhány dolgot a véletlenre kell bízunk; végül is a tengeri harcban semmi sem biztos. Ágyúgolyó fogja ledönteni az árbocokat és elsodorni a vitorlarudakat nálunk éppúgy, mint az ellenség-nél; de én biztos vagyok benne, hogy győzünk, mielőtt az ellenség élhajói utóvédjük⁵⁸ segítségére siethetnének, és hogy a brit hajóhad java része készen áll majd húsz sorhajójuk fogadására, vagy üldözésére, ha menekülni próbálnának.

Ha az ellenség élhada szél ellen fordul, az elfogott hajóknak a brit flotta szél alatti oldalára kell húzódnuk; ha az ellenség széllal fordul, a briteknek kell az ellenség, illetve az elfogott [ellenséges] és a harc képtelen brit hajók közé helyezkedniük; s ha az ellenség közelítene, semmi kétségem az eredményt illetően.

A parancsnokhelyettes minden lehetséges dologban irányítja vonala mozdulatait, olyan zárt rendben tartva őket, amennyire az adott körülmények között lehetséges. A kapitányok úgy tekintenek saját vonalukra, mint gyülekezési pontra. Abban az esetben, ha a jelzőzászlókat nem lehetne jól látni, vagy világosan értelmezni, túl nagy hibát aligha ejt az a kapitány, aki hajójával az ellenség hajója mellé helyezkedik.

⁵¹ A kurzívval kiemelt mondatrész Nelson titkára, John Scott betoldása az eredeti szövegben. Scott a trafalgarai csata első fázisában esett el, v. ö. *Keegan* 68. o. A gyakran csak „Mr. Scott”-ként emlegetett John Scott nem tévesztendő össze dr. Alexander John Scott hajókapitánnyal, kinek neve „Dr. Scott”-ként szokott felbukkanni a vonatkozó szakirodalomban, s akit Beatty szintén Nelson titkáráként említ.

⁵² Itt eredetileg Nelson azt írta: „*ténylegesen vezeti vonalát, és*”, de ezt végül áthúzta.

⁵³ Nelson eredetileg úgy folytatta: „*úgy vélem negyvenhat hajó lesz a csatasorban*”, de végül ezt is átfogalmazta.

⁵⁴ Eredetileg Nelson itt azt írta: „*Önök*”. Ez arra utal, hogy a memorandumot eredetileg csak Collingwoodnak szánta. Végül a fenti kifejezést alkalmazta.

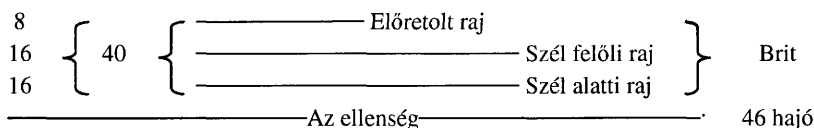
⁵⁵ Eredetileg: „*Őn*”.

⁵⁶ Mind Nicolas, mind Beatty közlésében e mondatrész kurzívval kiemelve szerepel, mint Nelson titkárának utólagos betoldása. Corbett munkájában ilyen kiemelésnek e mondatrészre vonatkozóan nincs nyoma, s ezt alátámasztja a cadizi memorandum British Libraryban őrzött eredeti is, melynek fényképe elérhető az interneten, v. ö. <http://www.bl.uk/onlinegallery/themes/histexts/nelmengl.html>, hozzáférés: 2005. szeptember 13. A képen megállapítható, hogy a betoldás Nelson kézírásával történt.

⁵⁷ Nelson a papír felső szélére írta, majd titkára hozzátoldott egy, a szövegben jelölt hivatkozást: „*az ellenséges flotta feltételezhetően 46 sorhajóból áll, a brit 40-ből. Ha egyik is kevesebb, az ellenséges flottának csak ennek megfelelő arányú száma szakítható el, [tehát] a [brit hajók] legyenek ¼ fölényben az »elvágtott« [ellenség]hez képest.*” V. ö. *WTJ Nelson* <http://www.wtj.com/arcdocs/1/nel1005b.htm#3>. Beatty közlésében ez a szakasz az élő szöveg része. A két flotta a fenti, becsült adatnál valójában 13–13 sorhajóval kevesebbet számlált a csatában.

⁵⁸ Eredetileg Nelson azt írta: „*társaik*”, de végül áthúzta.

A szél felőli oldalról végrehajtandó támadás terve; az ellenség harcrendben, készen a támadás fogadására⁵⁹

A brit hajóhad oszlopai az ellenség centrumának lőtávolaiba fognak kerülni. A legvalószínűbb, hogy ekkor kapják majd a jelzést a szél alatti vonalban lévő hajók, hogy együtt, lassan közelítsenek [az ellenséghez], bontsák ki minden vitorlájukat, még a szárnyvitorlákat⁶⁰ is, hogy amilyen hamar csak lehetséges, elérjék az ellenség vonalát, és az utóvédjétől [számított] tizenkettedik hajónál áttörjék azt. Néhány hajó nem tud majd a kívánt helyen áttörni, de azok mindig kéznél lesznek, hogy bajtársaikat segítsék; és ha bármelyikük akár csak egyetlen lövést is lead az ellenség utóvédjére, eredményesen [hozzájárul ahhoz, hogy] az ellenség tizenkét sorhajója teljesítse [az általam neki szánt] szerepét.

Hacsak a főparancsnok máshogy nem rendelkezik, a szél alatti vonal támadásának célpontja még akkor is elsősorban a tizenkét sorhajóból álló ellenséges utóhad legyen, ha az ellenség széllel fordulna, vagy negyedszéllel vitorlázva lassan közeledne; ilyen utasítás azonban aligha várható, mivel a főparancsnok határozott szándéka szerint a szél alatti vonal teljes vezetése a vonalat parancsnokló admirális ítéletére bízatik.

Az ellenség flottájának maradék harmincnégy hajójával [szembeni fellépés] a főparancsnokra marad, aki próbál majd ügyelni, hogy a parancsnokhelyettes hadmozdulatait oly kevésbé zavarja meg, amennyire csak lehetséges.

Nelson & Brontë⁶¹

7.

NELSON LEVELE A TISZTELETREMÉLTÓ HENRY BLACKWOOD KAPITÁNYNAK, ŐFELSÉGE EURYALUS NEVŰ HADIHAJÓJÁN

(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10d.htm)

VICTORY, 1805. október 10., Cadiz, Kelet 13 *league*-re

Kedves Blackwood!

Tartsa magánál mind az öt fregattját, valamint a WEAZLE-t⁶² és a PICKLE-t,⁶³ és értesítsen minden megmozdulásról. Bízom Önben, hogy nem fogjuk szem elől téveszteni őket; olyan megrá-

⁵⁹ Némiképp eltérő ábrát közöl Tracy 208. o.

⁶⁰ A papír felső szélén, és Nelson által hivatkozva a szövegben: „Lásd jelzési utasítások, sárga kék jelzés, 17. oldal, nyolcadik zászló, Jelkönyv, hivatkozással a függelékben”. Megjegyzendő még, hogy a memorandum közölt változatában *steering sails* („kormányvitorlák”) szerepel, azonban a szöveggörnyezet alapján egyértelműen a *studding sails* („szárnyvitorlák”) kifejezés a helyes, ahogyan azt Beatty is közli. Szárnyvitorlákat (toldalék-vitorlákat) – általában gyenge szélben – akkor feszítettek ki, amikor már minden más vitorla ki volt bontva, de a hajó sebességét még növelni szándékozták. Julian Corbett úgy véli, hogy a *steering sail* kifejezés „általános használatban volt Nelson idejében” a szárnyvitorlára.

⁶¹ A Beatty által közölt változatban még: „Az altengernagy utasítása nyomán / Jno. Scott”

⁶² Brigg, parancsnoka Peter Parker kapitány.

⁶³ 10 ágyús sóner. Nelson mindkét hajót előző nap rendelte Blackwood parancsnoksága alá, fregattok híján e kisebb hajókkal segítendő őt a cadizi kikötő és a francia–spanyol flotta megfigyelésében, v. ö. WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10c.htm (Nelson levele Blackwoodnak, 1805. október 8-án). A PICKLE vitte a trafałgari csata hírért Angliába, v. ö. WTJ Nelson <http://www.wtj.com/arcdocs/f/nel1005b.htm#7>.

zó [élményben] lesz részük, amelyet még nem tapasztaltak; legfeljebb feláldozom életemet a kísérlet során. Nagyon erős flotta vagyunk, s nem adjuk olcsón [a bőrünket]. Említettem Parkernek is,⁶⁴ Ön pedig utasítsa az ellenség kifutásáról hírt adó hajókat, hogy hárompercenként süssék el ágyúikat az örködés folyamán, éjjel pedig lőjenek fel rakétákat – ha vannak nekik – az árboccsúcsról. Nem mondhatok mást, mint hogy remélem, kifutnak ma este.

Mindig az Ön legőszintébb híve, Nelson & Brontë

8.

NELSON LEVELE GEORGE HOPE KAPITÁNYNAK,
ŐFELSÉGE DEFENCE NEVŰ HADIHAJÓJÁN
(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10e.htm)

VICTORY, 1805. október 15.

Sir!

Ön, az AGAMEMNON-nal⁶⁵, állást foglal Cadiztól nyugatra hét-tíz *league*-re, ami azt jelenti, hogy ha az ellenség mozdulna, reményeim szerint azonnal tud értesíteni, mivel – csakúgy, mint jelenleg – két vagy három hajó áll majd a flotta és az Ön két hajója között. Továbbá úgy tűnik – ez Blackwood kapitány elgondolása – hogy egy vagy két [francia–spanyol] hajó kísérletet tehet a fregattok elűzésére,⁶⁶ s ha ez bekövetkezne, Ön a közelben lesz és támogathatja őket.

Maradok, Sir, mély tisztelettel &c., Nelson & Brontë

9.

NELSON LEVELE LADY HAMILTONNAK
(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10e.htm)

Legkedvesebb, szeretett Emmám, drága kebelbarátném!

Leadták a jelet, hogy az ellenség egyesített flottája kifutott a kikötőből. Nagyon gyenge szelünk van, így, sajnos, nem remélem, hogy a holnapi napnál előbb láthatom őket. A csaták istene koronázza sikerrel törekvéseimet; mindenestre gondoskodni fogok róla, hogy nevem mindig a legdrágább legyen Önnek és Horatianak,⁶⁷ kiket olyannyira szeretek, mint a saját életemet. Mivel ezek a csata előtti utolsó, Önnek írt soraim, bízom Istenben, hogy [még] élek a csata után, és befejezhetem levelem. Az Ég áldja Önt, kéri az Ön

Nelson & Brontëja

Október 20. Reggel megközelítettük a szoros bejáratát, de nem volt elég erős a keleti szél, hogy az egyesített flotta [széles ívben] megkerülhesse a zátonyokat Trafalgárnál; negyven vitorlás hadi-

⁶⁴ Nelson valószínűleg a WEAZLE parancsnokára gondol. A bizonytalanságot az okozza, hogy az akkor még Blackwood parancsnoksága alá tartozó AMAZON fregatt parancsnokát is Parkernek hívták, v. ö. WTJ Nelson <http://www.wtj.com/arcdocs/f/nel1005b.htm#9> (Nelson Blackwoodnak írt, 1805. október 9-i leveléhez fűzött jegyzet).

⁶⁵ 64 ágyús sorhajó, parancsnoka Sir Edward Berry kapitány.

⁶⁶ Blackwood jól sejtette: Villeneuve szeptember 18-án utasította Magon ellentengernagyot, hogy hét sorhajóval és egy fregattal fogja el a figyelőhajókat. E hadmozdulat nyomán észlelték, hogy egy öt hajóból álló, Louis ellentengernagy vezette konvoj elhagyta a brit flottát. Villeneuve ennek hatására látta elérkezettnek a pillanatot, hogy, engedve Napóleon nyomásának, „most vagy soha” alapon kifusson Cadizból. V. ö. Tracy 171–172. o.

⁶⁷ Horatia Lady Hamilton és Nelson közös gyermeke. Született 1801. február 1-jén, v. ö. Callo xxxii. o.

hajót számoltunk össze, ami feltételezésem szerint harmincnégy sorhajót és hat fregattot [jelent].⁶⁸ Egy csoportjukat a cadizi világitótoronynál látták ma reggel, de olyannyira élénk szél fúj és oly borús az idő, hogy azt hiszem, még az éj beállta előtt behúzódnak a kikötőbe. Adja a Mindenható Isten, hogy felülkerekedjünk ezeken az alakokon, s tegye lehetővé a béke kivívását.

10.

AZ 1805. OKTÓBER 20-I MEMORANDUM

(*WTJ Nelson* http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10e.htm)

VICTORY, Cadiznál, 1805. október 20.

Az éjszaka [folyamán] Blackwood kapitány két fregattal tartsa szemmel az ellenséget. Két további fregatt helyezkedjen el közte és a DEFENCE (Hope kapitány) között. A COLOSSUS, a DEFENCE és a MARS között foglalja el helyét. A VICTORY-val a MARS kommunikál.

Jelzések éjjel:

Ha az ellenség délre, vagy a szoros irányába fordul, minden órában meggyújtandó két kék lámpa együttesen, hogy jobban világítson.

Ha az ellenség nyugatra fordul, három gyors ágyúlövés [adandó le] óránként.

Nelson & Brontë

11.

RÉSZLETEK HORATIO NELSON ALTENGERNAGY SZEMÉLYES NAPLÓJÁBÓL

Október 9., szerda

(*WTJ Nelson* http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10c.htm)

Élénk keleti szelek. Kaptam egy jelentést Blackwoodtól, miszerint az ellenséges hajók kibontották fősudárvtorláikat. Utasítást küldtem hozzá a PICKLE-n, hogy tartsa nyitva a szemét. Elküldtem Collingwood admirálisnak a *Nelson-vonást*. Éjszaka nyugati szelek.

Október 14., hétfő

(*WTJ Nelson* http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10d.htm)

Szép idő, nyugati szél. Elküldtem az AMPHION-t Gibraltárba és Algírba.⁶⁹ Az ellenség a kikötő bejáratánál. Elhelyeztem a DEFENCE-t és az AGAMEMNON-t hét-tíz *league*-re Cadiztól nyugatra, s a MARS-ot és a COLOSSUS-t öt *league*-re keletre a flottától, így Cadiztól tizenöt-húsz [*league*-re] nyugatra horgonyoznak; ettől a lánctól állandó kommunikációt remélek a Cadiz előtt [álló] fregattokkal.

⁶⁸ Egészen pontosan 33 francia–spanyol sorhajó (18–15 arányban), 5 francia fregatt és 2 francia brigget vett részt a másnapi trafalgari csatában, v. ö. *Tracy* 179. o.

⁶⁹ Az AMPHION Nelson utasítására, William Hoste kapitány parancsnoksága alatt indult Gibraltárba, az ottani helyőrségnek szánt zsolddal, majd onnan tovább Algírba, az algíri dejnek címzett levéllel és ajándékokkal, v. ö. *WTJ Nelson* http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10d.htm (Nelson levele Collingwoodnak 1805. október 12-én).

Október 16., szerda

(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10e.htm)

Mérsékelt nyugati szelek. Egész délelőtt a flotta felvonulási rendjének kialakításán munkálkodtunk. Délben élénk nyugat-délnyugati szelek, és széllökések; este élénk erős szelek. Az ellenség, mint korábban – jelzés a WEAZLE-től.

Október 17.

(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10e.htm)

Mérsékelt, északnyugati szelek. A DONEGAL⁷⁰ elküldve Gibraltárba egy alsó raktérnyi hordóért. Kaptunk beszámolókat a DILIGENT⁷¹ ellátmányszállító-hajótól, miszerint, Sir Richard Strachan,⁷² feltételezhetően a francia rocheforti hajórajt látta, ami remélem igaz. Éjjélkor a szél keletire fordult.

Október 18.

(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10e.htm)

Szép idő, keleti szél; ennél szebb nem is lehet az egyesített flotta számára a kifutáshoz.

Október 19.

(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10e.htm)

Szép idő, keleti szél. Fél tízkor, a MARS – a megfigyelőhajók egyike – megismételte a jelzést, hogy „Az ellenség kifutott a kikötőből.” – Jeleztem, hogy „Az üldözés általános iránya délnyugat.” Déli szél, Cadiz kelet-északkelet irányban, iránytűvel tájolva, tizenhat *league* távolságból. Háromkor a COLOSSUS jelzett, hogy az ellenség a tengeren van. Este utasítottam a flottát, hogy figyelje helyváltoztatásaimat, valamint [külön] a BRITANNIÁ-t, a PRINCE-et⁷³ és a DREADNOUGHT-ot⁷⁴ – mivel nehéz vitorlás hajók –, hogy foglalják el pozíciójukat, ahogy az [számukra] a legkedvezőbb; továbbá a MARS-ot, az ORION-t,⁷⁵ a BELLEISLE-t, a LEVIATHAN-t,⁷⁶ a BELLEROPHON-t⁷⁷ és a POLYPHEMUS-t,⁷⁸ hogy az éjjel menjenek előre, s jelzőfényt hordozva, állomásozzanak a szoros torkolatában.

1805. október 20., vasárnap

(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10e.htm)

Élénk dél-délkeleti szelek, esős idő. Értekeztem a PHOEBE-vel, a DEFENCE-szel és a COLOSSUS-szal, amelyek tegnap este közel negyven vitorlás hadihajót láttak Cadiznál; [az egyesített flotta hajói] azonban a déli szél miatt [biztosan] nem érthették el a szoros torkolatát. Trafalgar és a Spartel-fok között voltunk. A fregattok jelezték, hogy 9 vitorlást láttak a kikötőn kívül; utasításokat adtam tájékoztatásukra, valamint a DEFENCE-et, a COLOSSUS-t és a MARS-ot közém és a fregattok közé helyeztem. Délben élénk, erős szél és zuhogó eső, Cadiz északkeletre, 9 *league*-re. Délután Blackwood kapitány telegrafált, hogy úgy tűnik, az ellenség, amellet döntött, hogy nyu-

⁷⁰ 80 ágyús sorhajó, v. ö. *Sailing Ships* <http://www.cronab.demon.co.uk/D2.htm>.

⁷¹ Közelebről nem azonosítható hajó.

⁷² A Sir Richard Strachan tengerenagy négy sorhajóból és négy fregattból álló hajórajja a trafalgari csatát követően, 1805. november 2-án jutott szerephez, amikor Rochefort közelében, a Vizcayai-öbölben elfogta Dumanoir a csatából elmenekült négy sorhajóját. V. ö. *Tracy* 199–200. o.

⁷³ 98 ágyús sorhajó.

⁷⁴ 98 ágyús sorhajó, Collingwood korábbi zászlóshajója.

⁷⁵ 74 ágyús sorhajó.

⁷⁶ 74 ágyús sorhajó.

⁷⁷ 74 ágyús sorhajó, parancsnoka John Cooke kapitány. Duff mellett Cooke volt a másik angol kapitány, aki elesett Trafalgarnál, v. ö. *Keegan* 76. o.

⁷⁸ 64 ágyús sorhajó.

gatra tart; de nem fog, ha Nelson & Brontének lesz ereje elé vágni. 5-kor [ismét] telegrafált B[lackwood] kapitány, számíthatok rá, hogy szemmel tartja az ellenséget. 6 óraker a NAIAD 31 ellenséges vitorlást jelzett észak-északkeleti irányban. A fregattok és az űrhajók, igen csodálatra méltó [módon], egész éjjel szemmel tartják az ellenséget, s jelekkel közlik velem, hogy éppen merre tartanak. 8-kor széllel fordultunk és délnyugati irányba álltunk, majd hajnal négykor [ismét] széllel fordultunk és északkeleti irányba álltunk.

1805. október 21., hétfő

(WTJ Nelson http://www.wtj.com/archives/nelson/1805_10e.htm)

Napvilágnál megláttuk az ellenség egyesített flottáját, [mely] kelettől kelet-délkeletig [töltötte be a látóhatárt]; irányt változtattunk; „Indulási parancs”-ot és „Csatára készülj”-t jeleztettem; az ellenség dél felé tart; hétkor egységenként széllel fordul. Adjon a Magasságos Isten – akit imádok – hazámnak, s egész Európá javára nagyszerű és dicsőséges győzelmet, amit semmiféle kötelességmulasztás el ne homályosítson; s adassék meg, hogy a győzelem után az emberiség legyen a brit flottát uráló jellemvonás. A magam részéről életemet Teremtőmre bízom, áldása ragyogjon hazámat odaadással szolgáló törekvéseimre. Magamat, s a megvédelmezni reám bízott igaz ügyet, [ezennel] Reá bízom. Ámen. Ámen. Ámen.

12.

BLACKWOOD KAPITÁNY 1805. OKTÓBER 26-I LEVELE COLLINGWOOD ALTENGERNAGYNAK⁷⁹

(NG http://www.napoleonguide.com/sailors_trafflet.htm)

1805. október 26.

Sir!

Bizonytalanságban vagyok, hogy a nemzetet ért oly nagy veszteség után, mint amilyen mindannyiunk barátja, Lord Nelson halála, továbbá tizenkilenc kiváló zsákmányhajó elkerülhetetlen pusztulása,⁸⁰ illő-e gratulálnom Önnek, de mivel az ellenség oly sok hajót vesztett, míg mi, remélem egyet sem, bízom benne, hogy mégis van minek örülnünk.

Ilyen győzelmet, támadáshoz ennyire kedvezőtlen viszonyok közepette, még soha nem értek el.

Villeneuve admirális, aki már a kezem ügyében van, s ki olyannyira elkeseredett, amilyenek még senkit sem láttam, eddig képtelen volt feldolgozni a történeteket.

Hiábavaló ellenállni egy ilyen támadásnak, kiváltképp egy olyannak, amit úgy vezényeltek, ahogy Lord Nelson tette.

[Hajómmal] végig a VICTORY mellett voltam, amíg arra záporoztak a lövedékek. Az utolsó jelzést, amit Lord Nelson leadott, soha nem fogom elfelejteni. Azt üzenete, „Anglia elvárja, hogy mindenki megtegye a kötelességét.”

Nincs több időm – a hajó indul, de hamarosan látom Önt, miután hazaszállítottam az elfogott admirálisokat.

[Maradok, &c., Henry Blackwood]

⁷⁹ A dokumentum származási helyén nincs közölve a levél írójának neve, csupán annyi, hogy az „*az EURYALUS egy tisztjétől*” származik, azonban a levél utolsó előtti bekezdésének, egyes szám első személyű első mondata egyértelműen utal az író kilétére. E formában ugyanis egy hajó tisztjei közül csak a kapitány fogalmazhat, mint az a személy, aki elsősorban jogosult arra, hogy hajója tevékenysége felől rendelkezze.

⁸⁰ Blackwood arra utal, hogy a csatát követően kitért, napokon át tomboló viharban az angolok által elfogott tizenkilenc francia–spanyol hadihajóból csak négy maradt angol kézen, melyeket kijávitásuk után hadrendbe is állítottak. A többi tizenöt hajóból egy felrobbant a többi túlnyomórészt a viharban süllyedt el vagy zátonyra futott. Az elmenekült tizennégy hajó jelentős része az elkövetkezendő napokban, a fentiekhez hasonlóan szintén zátonyra futott, elsüllyedt vagy angol hajókba botlott, és fogságba jutott. A francia–spanyol egyesített flotta úgy hullott szét pár nap alatt, mint hét évvel később a *Grande Armée*.

COLLINGWOOD ALTENGERNAGY JELENTÉSE A TRAFALGARI CSATÁRÓL.

Egykorú közlés a London Gazette 1806. november 6-i számában

(NA <http://www.nationalarchives.gov.uk/nelson/popup/despatches.htm>)

HADITENGERÉSZETI MINISZTERIUM

1805. november 6.

A következő jelentések⁸¹ másolatok, melyeket a mai napon kapott a Haditengerészeti Minisztérium hajnali egy óraker, Őfelsége Cadiznál állomásozó hadi- és egyéb hajói főparancsnokától, Collingwood altengernagytól.

[William Marsden Úrnak az Admiralitásra]⁸²
EURYALUS, a Trafalgar-foknál, október 22.

Sir!

Örökké siratjuk Lord Nelson vikomt, altengernagy halálát, aki az ellenséggel vívott legutóbbi küzdelem során a győzelem órájában esett el, reám hagyván a kötelességet, hogy tájékoztassam az Admiralitás Királyi Biztosait a következőkről. Folyó hó 19-én, a Cadizban horgonyzó ellenség mozgását figyelő hajók értesítették a főparancsnokot, hogy az egyesített flotta kifutott a tengerre. Mivel gyenge széllel nyugatnak hajóztak. Őlordsága [ti. Nelson] arra a következtetésre jutott, hogy úti céljuk a Földközi-tenger, s a 27 hajóból álló – három közülük 64 ágyús⁸³ – brit hajórajjal haladéktalanul vitorlát bontatott a szoros bejáratának irányába. Onnan értesítette Őlordságát Blackwood kapitány (kinek éber örökdedése, és [folyamatos] tájékoztatása az ellenség mozgásairól, ropant mód elismerésre méltó), hogy az ellenség még nem haladt át a szoroson.⁸⁴

Folyó hó 21-én reggel, napvilágnál, amikor a körülbelül 7 *league* távolságra délkeletre tájolt Trafalgar-foknál, tőlünk hat, vagy hét mérföldre keletre felfedeztük az ellenséget – nagyjából nyugati szél és fényes napsütés volt –, a főparancsnok haladéktalanul jelezte a flottának, hogy az két oszlopba rendeződve közelítsen [az ellenséghez], amint az [ti. a francia-spanyol flotta] felvonulási rendbe formálódik. Őlordsága előzetesen a támadás olyan módját rendelte el, mely elkerülni hivatott a szokásos módon való csatasorba rendeződéssel járó vesződésért és késlekedést.

Az ellenség vonala 33 hajóból állt (melyből 18 volt francia és 15 spanyol) Villeneuve tenger-nagy főparancsnoksága alatt. A spanyolok, Gravina irányítása alatt, széllel északi irányba fordultak, s egymáshoz igen közel, nagy pontossággal csatasorba rendeződtek. De mivel támadásunk módja szokatlan volt, vonaluk szerkezete megváltozott és a szél alatti oldal felé domborodó sarlót formált, így, miközben a centrumuk felé vezettük hajóinkat, mind az élrjuk, mind az utóvédjük a fedélzeti gerenda mögött látszott. Mielőtt lövés dördült volna, minden második hajó nagyjából egy kötélhossznyi távolságra⁸⁵ volt az előtte és utána álló szélfelőli oldalán. Egyfajta dupla sort alkottak, ezáltal úgy látszott, mintha nagyon csekély követési távolságot tartottak volna, anélkül, hogy hajóik összetorlódtak volna.⁸⁶

⁸¹ A többes szám nem tévedés, az említett újság Collingwood egyéb utasításait és jelentéseit is közli.

⁸² Az eredeti közlésben nem szerepel a címzett, de egyértelműen az Admiralitás titkárnak kell lennie.

⁸³ A már említett AGAMEMNON és POLYPHEMUS mellett az AFRICA volt a harmadik 64 ágyús angol sorhajó a trafalgari csatában.

⁸⁴ Blackwood, miután észlelte az egyesített flotta egyes egységeinek kifutását, szlupokat küldött Gibraltárba és a Sparte-fokhoz, hogy értesítse Louis ellentengernagyot, azonban a hajók nem találták meg a konvojt, v. ö. Tracy 172. o.

⁸⁵ 1 kötélhossz (cable) = 1/10 tengeri mérföld, azaz 185,3 m

⁸⁶ Ez a rész Gravina manőverét illetően Collingwood szájából elismerésként cseng az oly sokszor lebecsült spanyolok irányában, főleg azért, mert a flották harcrendbe állása során, reggel 7.15 óra és 8.30 óra között a

Villeneuve tengernagy a centrumban volt a BUCENTAURE-on, a Gravina zászlaját hordozó PRINCE OF ASTURIAS [sic!] az utóvédben. A franciák és a spanyolok teljesen össze keveredtek, tekintet nélkül a hajóraj nemzetiség szerinti harcrendjére. Mivel támadásunk módja előzetesen meghatározott, és az oszlop-parancsnokok és kapitányok is megkapták az utasításokat, csak néhány jelzés volt szükséges, de egyet sem adtak le, kivéve a zárt sorban való haladást jelentőt, amint az oszlopok [az ellenséghez] közeledtek.

A főparancsnok a VICTORY-n a szél felőli oszlopot vezette, a ROYAL SOVEREIGN, mely az én zászlómat hordozta, a szél alattit.

A harc délben kezdődött azzal, hogy az oszlopokat vezető hajók áttörték az ellenség vonalát: a főparancsnok az éltől számított tizedik hajónál, a parancsnokhelyettes [ti. maga Collingwood] a vonal végétől számított tizenkettedik hajónál, ilyenformán az ellenség élráját tétlenségre kárhoztatták.⁸⁷ A sikeresen áttörő hajók mindig az előttük haladót követve támadták az ellenséget, [szinte] azok ágyúinak torkában. A küzdelem kemény volt, az ellenséges hajók és tisztjeik rendkívül dicsőretre méltó hősiességgel harcoltak, de az ellenük irányuló támadás ellenállhatatlan volt, és hála a Mindenhatónak, Őfelsége fegyvereinek teljes és dicsőséges győzelem adatott.

Délután három óra körül már számos ellenséges hajó bevonta zászlaját, vonaluk összeomlott. Gravina admirális tíz hajójával, csatlakozva a szél alatti oldalon lévő fregattokhoz, Cadiz felé tartott. Az élrájuk öt legelől lévő hajója szél ellen fordult, déli irányba, a brit flotta szél felőli oldala felé tartott és harcba bocsátkozott, ám a leghátsó elfoglaltatott. A többiek eltávoztak, otthagya Ő [Brit Királyi] Felsége [III. György] flottáját, valamint 19 sorhajót (közülük kettő, a SANTISSIMA TRINIDAD [sic!] és a SANTA ANNA [sic!] első osztályú) a három flotta-főparancsnokkal, úgy mint Villeneuve tengernaggyal, a főparancsnokkal, Don Ignatio Maria D'Aliva [sic!] altengernaggyal, és a spanyol ellentengernaggyal, Don Baltazar Hidalgo Cisneros-szal.

Egy ilyen győzelem után szükségtelennek tűnik dicshimnuszokba bocsátkozni az egyes parancsnokok cselekedeteinek részleteit illetően – az eredmény többet mond, mint amit szavakkal képes lennék kifejezni. A lelkesedéstről, mely mindenkit áthatott ugyanezt [mondhatom]. Mindenki lázasan küzdött hazája szolgálatában, mindenki megérdemli, hogy nemes érdemei feljegyeztesse-nek; és soha nem volt nemes érdem nyilvánvalóbb, mint a csatában, melyet leírtam.

Miután az ACHILLE (francia 74 ágyús) megadta magát, a franciák felelőtlen intézkedései nyomán tüzet fogott és felrobbant. Legénységének 200 tagját a tenderek⁸⁸ kimentették.

Történt egy esemény, ami oly sokat elárul a hazájuk ellenségeivel megütköző brit tengerészek kikezdetlen szelleméről, hogy nem tudok ellenállni az örömmnek, amit az okoz, hogy Őlord-ságaiknak leírhatom. A TEMERAIRE-⁸⁹ [sic!] – véletlenül, avagy szándékosan – egyszerre csá-lyázta meg egy francia hajó az egyik, és egy spanyol hajó a másik oldalról. A küzdelem heves volt, de végül az egyesített [flotta] zászlói letépettek a tatról, s a brit [lobogó] húzatott fel helyükre.⁹⁰

Ilyen csatát nem lehet nagy embervesztés nélkül megvívni.

lassanként kibontakozó, zavaros francia–spanyol vonalat Villeneuve egy váratlan fordulási paranccsal, teljesen összekuszálta. V. ö. Tracy 181. o.

⁸⁷ Nelson nem rendelkezett elegendő hajóval ahhoz, hogy a cadizi memorandumban foglaltaknak megfelelően három oszloppal támadjon, ezért lemondott a gyors kétfedélzetesekből álló élrájáról. Érdekeség, hogy mindkét flotta ugyanannyi, tizenhárom hajóval maradt el a Nelson által számításba vett létszámoktól.

⁸⁸ Egyfajta segédhajó, a korszak talán legkisebb hadihajója.

⁸⁹ A 98 ágyús sorhajó. A TÊMÉRAIRE követte a VICTORY-t az oszlopban az áttörés során.

⁹⁰ A TÊMÉRAIRE-t a csata során nem csákyázta meg sem francia, sem spanyol hajó. Collingwood tévé-dése részben annak tudható be, hogy jelentését a csatához időben közel, másnap írta, és – mint maga is írja alább – a vihar miatt akkor még nem tett szert minden beszámolóra: ez a számszerű veszteségeken túl bizonyosan a csata részleteire is vonatkozik. Emellett a csata elején, a VICTORY áttörése után a TÊMÉRAIRE is súlyos tűz alá vette annak célpontját, a REDOUTABLE-t, a francia hajó másik oldaláról. A harcba bekapcsolódott még egy francia hajó, a FOUQUEUX is a TÊMÉRAIRE másik oldalán, „úgy, hogy ez a négy hajó oly tömör sort képezett, mintha egymás mellett lettek volna kikötve, elejükkel ugyanazon irányban.” V. ö. Robert Southey: Nelson életrajza. (Fordította és jegyzetekkel ellátta: Reményi Antal.) Budapest, 1902. 323. o. (a továbbiakban: Southey).

Nem csak a főparancsnok elestén, egy hős elvesztésén kell keseregmem a Brit Haditengerészet-
tel és a brit nemzettel egyetemben – hiszen neve halhatatlanná, emléke örökké áldottá lesz hazájá-
ban –, de megszakad a szívem egy barát halála miatt [érzett] mélységes fájdalomtól, akihez nem-
csak bizalommal, és a ragaszkodás legerősebb kötelékével kötődtem sok éven át, hanem töké-
letesen tisztában voltam szelleme értékeivel is, mely különb tervek szülője volt, mint a hétköznapi
embereké. Olyan bánat ez, melyre még eleste dicső körülményei sem hozhatnak vigaszt:
Ólordsága puskagolyót kapott a mellébe a harc közepe táján, egy tisztet küldött hozzám utolsó bú-
csújával, majd nem sokkal később meghalt.

Keseregmem kell olyan kiváló tisztek elvesztésén is, mint Duff kapitány, a MARS-ról, és
Cooke [kapitány], a BELLEROPHON-ról; másokról még nem hallottam.⁹¹

Tartok tőle, az elesettek száma nagyon magasnak találatik majd, amikor a beszámolók megér-
keznek. Heves szélvihar tombol az ütközet óta, így még nem állt módomban összegyűjteni a jelen-
téteket a hajóktól.⁹²

A ROYAL SOVEREIGN a düledező előárbc kivételével elvesztette árbocait, ezért – mert jel-
távolságon belül volt, s a szolgálatot ellátó Blackwood kapitány nagy figyelemmel végrehajtotta
[kéresemet] – az EURYALUS-t rendeltem magamhoz és arról folytattam a harcot. A csata után át-
vittem rá a zászlómat, hogy könnyebben közölhessem parancsaimat a [többi] hajóval és köny-
nyebben irányíthassam összegyűjtésüket, majd elvontattam a ROYAL SOVEREIGN-t a nyílt
tengerről.

Most az egész flotta helyzete nagyon veszélyes, számos hajó elvesztette árbocait, valamennyi
leharcolt [állapotban], tizenhárom ölnyi⁹³ vízben állt a trafalgari zátonyoknál, s amikor jeleztem,
hogy készítsék a horgonyt, [kiderült, hogy] csak kevés hajónak maradt horgonya, mivel a hor-
gonyköteleiket ellőtték [a csatában].⁹⁴ De ugyanaz a jó Gondviselés, mely egy ilyen napon kereszt-
tül támogatott minket, védelmezett éjszaka is: valamelyest változott a szélirány, és elsodorta a ha-
jókat a parttól.

Így elsorolva a flotta cselekedeteit ezen alkalommal, kérem Ólordságaikat gratuláljanak a győ-
zelemhez, mely, remélem, fényével hozzájárul Ófelsége Koronájának dicsőségéhez és közös hasz-
nára válik a Hazának.

Maradok, &c. C. Collingwood

⁹¹ Angol részről, Nelsont leszámítva, e két kapitány volt a legmagasabb rangú az elesettek közül. A fran-
cia–spanyol flottából összesen huszonhat hajórajparancsnok és kapitány esett el, vagy sebesült meg a csatában,
v. ö. *Tracy* 204. o.

⁹² A brit veszteség 449 fő tiszt és legénység halottakban és 1214 fő sebesültekben, v. ö. *Keegan* 85. o. Az
egyesített flotta veszteségei ezt többszörösen meghaladták: a franciáknál kb. 3370 fő tiszt és legénység esett el
vagy fulladt vízbe, emellett 1160-ra tehető a sebesültek száma, míg a spanyoloknál ugyanez 1038 fő halott és
1385 sebesült, összesen tehát 4408 fő halott és 2545 fő sebesült, v. ö. *Keegan* 86. o. A fogságba esett franciák
és spanyolok száma meghaladta a hétezeret, v. ö. *Tracy* 209. o.

⁹³ 1 öl (fathom) = 6 láb, azaz 1,83 m.

⁹⁴ Collingwood, a csatában halálosan megsebesült, s azt követően meghalt Nelson egyik utolsó utasítását
figyelmelen kívül hagyva, nem vettett horgonyt a hajókkal a csata után, v. ö. *Southey* 326. o., 396. o. ill. 399. o.
(49. ill. 58. jegyzet). Southey ezért kárhoztatja Collingwoodot, hiszen a hajók horgonyon kevésbé lettek volna
kitéve a vihar jelentette veszélyeknek.

FRANCIA JELENTÉS A TRAFALGARI CSATÁRÓL.

Egykorú közlés a *Naval Chronicle* XV. számában (1805. július–december).⁹⁵
(*NMM* <http://www.nmm.ac.uk/server/show/conWebDoc.17886>)⁹⁶

Főhadiszállás, Cadiz, [1805.] október 25.

A birodalmi haditengerészet hadműveletei az Atlanti-óceánon, a nagy birodalmi hadsereg németországi példájára.

Az angol flotta megsemmisült! Nelson nincs többé!

A kikötőben való tétlenség feletti méltatlankodás okán – míg bátor fegyvertársaink sorra aratják a babérokat Németországban – Villeneuve és Gravina admirális elhatározta, hogy kifut és megütközik az angolokkal. [Az angolok] létszámfölényben voltak, negyvenöt a mi harminchárom [hajónk] ellen; de mit ér a létszámfölény az emberekhez képest, akik eltökélték, hogy győzelmet aratnak?

Nelson admirális mindent megtett, hogy elkerülje a csatát; megpróbált átjutni a Földközi-tengerre, de üldöztük és Trafalgárnál utolértük. A franciák és a spanyolok egymással versengtek, hogy ki lép előbb akcióba. Villeneuve és Gravina admirális alig várta, hogy hajójuk a VICTORY, az angol tengernagyi hajó mellé kerüljön. Fortuna, ki mindig oly hűséges a császárhoz, egyiküket sem pártfogolta – a SANTISSIMA TRINIDAD [sic!] volt a szerencsés hajó. Hasztalan próbálta az angol admirális elkerülni a harcot: a spanyol admirális, Oliva [sic!], megakadályozta menekülését és megtámadta hajójával a brit tengernagyot. Az angol hajó 136 ágyús volt; a SANTISSIMA TRINIDAD csak 74 [ágyús]. Lord Nelson új rendszert alkalmazott: tartott attól, hogy a hagyományos harcmód szerint ütköznek meg velünk – tudta, hogy abban jártasabbak vagyunk, ezt bizonyította a Sir Robert Calder elleni győzelmünk is⁹⁷ – inkább a harc új módját kísérte meg. Egy rövid időre összezavart minket; de ugyan mi zavarhatja össze sokáig Ő Császári Felsége fegyverét? Harcoltunk vitorlától vitorláig, ágyútól ágyúig.

Három órát harcoltunk e módon; az angolok kezdtek csüggedni, lehetetlennek találták, hogy ellenálljanak nekünk. De bátor tengerészeinket untatta a győzelem megszerzésének e lassú módja, úgy döntöttek megcsákyázzák [az angol hajót] és azt kiáltották „*Á la bordage!*” [„*A fedélzetre!*”]. Bátorságuk nem ismert ellenállást. Ebben a pillanatban két hajó, egy francia és egy spanyol megcsákyázta a *Temeraire*-t [sic!]. Az angolok majd' hanyatt estek a meglepetéstől és a rémületől. Megrohantuk a zászlórudat, levertük a nemzeti színeket. [Az angolok] mindannyian olyannyira szerettek volna saját hajójuk hírnemzője lenni, hogy a hajóról a vízbe ugráltak. [Végül] az angol hajó – bátor tengerészeink és szövetségeseink e szerencsétlen tette [ti. az elhamarkodott csákyázás] következtében – képes volt elmenekülni két, segítségére siető hajónak köszönhetően, s csak később süllyedt el.

Időközben Nelson még ellenállt nekünk. Most jött el az idő, [hogy eldőljön]: ki támadhatja meg, s mondhatja magáénak elfogása dicsőségét: francia, avagy spanyol? Két tengernagy versengett e dicsőségért, s mindketten ugyanabban a pillanatban csákyázták meg [Nelson] hajóját.

⁹⁵ Az alábbi, helyenként már-már botrányosan valótlan kijelentéseket tartalmazó jelentéssel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a benne foglaltak szinte pontosan az ellentétei a valóságban megtörtént eseményeknek, ezért nem tartjuk szükségesnek, hogy minden egyes tárgyi tévedést, vagy tudatos ferdtést jegyzetben korrigáljunk, a fentiek alapján ezek az eltérések kiszűrhetők. Megjegyzendő továbbá az is, hogy a valóságos események ismeretében a dokumentum egy-egy részlete meglehetősen humorosan hat.

⁹⁶ Összevetve a *Historical Maritime Society* <http://www.hms.org.uk/nelsonsnavyfrentraf.htm> közlésével, hozzáférés: 2005. augusztus 11.

⁹⁷ 1805. július 22-én Sir Robert Calder altengernagy kedvezőtlen időjárási körülmények közepette a Finis-terre-foknál megütközött Villeneuve egy kisebb hajórajával, két francia hajót el is fogott, de mivel az elkövetkező napokban az időjárás miatt nem csaphatott újra össze velük, Villeneuve pedig elmenekült, haditörvényszék elé kellett állnia, mivel – a hadbíróság szerint – nem igyekezett kivívni a győzelmet a csatában. V. ö. *Tracy* 163. o.

Villeneuve a tattedélzetre sietett, és a franciák szokásos nagylelkűségével egy pár pisztolyt vitt a kezében. Tudta, hogy az [angol] admirális [korábban] elvesztette karját,⁹⁸ s nem tudja használni a kardját, tehát felajánlotta az egyik pisztolyt Nelsonnak.⁹⁹ Küzdöttek, s a második lövésnél Nelson elesett. Haladéktalanul a fedélzet alá vitték. Oliva, Gravina és Villeneuve a hagyományos francia emberséggel ápolták őt. Időközben, tizenöt angol sorhajó megadta magát, négy további is kényszerítettünk, hogy kövessék példájukat, egy másik felrobbant. Győzelmünk most már teljes volt, s felkészültünk, hogy birtokba vegyük zsákmányunkat; de az elemek kedvezőtlenekké váltak számunkra és félelmetes vihar közeledett.

Gravina még át tudott jutni hajójára a vihar kezdetekor, de a főparancsnok, Villeneuve, és a spanyol admirális [ti. Alava] a VICTORY fedélzetén maradt. A vihar hosszú volt és borzasztó, de hajóink, jól manőverezhetőek lévén, átvészelték. Az angolok sokkal több kárt szenvedtek, partra vetődtek, s számos közülük hajótörést szenvedett. Végül, amikor a szélvihar alábbhagyott, tizenhárom francia és spanyol vitorlás biztonságban elérte Cadizt; a többi húsz, semmi kétség, valamelyik másik kikötőbe ment, s hamarosan hallani fogunk felőlük. Kijavítjuk sérüléseinket amilyen gyorsan csak lehetséges, újra az ellenség üldözésére indulunk, s újabb bizonyosságot adunk nekik azon elhatározásunk felől, hogy kiforgatjuk őket tengeri birodalmukból, hogy eleget tegyünk Ő Császári Felsege kívánságának a hajókat, a gyarmatokat és a kereskedelmet illetően.

Veszteségünk csekély, az angoloké óriási. Mindamellet keseregnünk kell Villeneuve admirális távolléte okán, kit lelkesedése, az elővigyázatosság szigorú határait áthágva, az angol admirális hajójára kényszerített, és megakadályozta a sajátjára való visszatérésben.

Miután szert tettünk erre az olyannyira döntő győzelemre, türelmetlenül várjuk a Császár utasítását, hogy az ellenség partjához hajózzunk és megsemmisítsük haditengerészete maradékát, így fejezve be a diadalmas munkát, amit oly pompásan kezdtünk el.

⁹⁸ Nelson 1797. július 24-én éjjel balsikerű partraszállást vezetett Tenerifén a Santa Cruz-i helyőrség ellen, melynek során egy puskagolyó súlyosan megsebesítette a jobb karján. A sérülésből kifolyólag jobb karját a vállához közel amputálni kellett. V. ö. *Tunstall* 48–51. o.

⁹⁹ William Beatty elbeszélése szerint a trafalgari csata volt Nelson életében az egyetlen alkalom, amikor nem viselte kardját, mely az ütközet egész ideje alatt kabinja asztalán feküdt. V. ö. *Beatty* <http://www.gutenberg.org/files/15233/15233-h/15233-h.htm>, 4. jegyzet.

András Illés

DOCUMENTS FROM THE TRAFALGAR CAMPAIGN

Summary

In 2005, Britain celebrated the bicentenary of one of the most famous naval battles of her history, the battle of Trafalgar. The correspondence of Vice-Admiral Horatio Nelson, commander of the victorious British fleet, who himself was killed in the battle, is the most significant source of the direct antecedents of the battle. The seven-volume work of Sir Nicholas Harris Nicolas, titled *Dispatches and Letters of Vice Admiral Lord Viscount Horatio Nelson*, which can be considered as the most outstanding elaboration of the Nelson documents in the past two hundred years, has served as a basis for this publication too, and its electronic version is readily accessible on the World Wide Web. Nowadays, besides printed sources, the Internet is becoming a more and more vital resource in historical research. These sources must be treated carefully, though. Among the most reliable such resources, the on-line records of archives, libraries and printed journals can be mentioned, as well as the files of the more and more popular electronic libraries. The letters, orders and diary extracts published by the author with reference to the Trafalgar campaign had either been written by Vice-Admiral Nelson or other participants of the battle, such as Vice-Admiral Cuthbert Collingwood and Captain Henry Blackwood. Two other documents relating to the Combined Fleet of the French and the Spanish are also being published: the French minutes of the war council of 8 October 1805, and a French report on the battle. Most of these documents have not been published in Hungarian previously.

András Illés

DOCUMENTS ISSUS DE LA CAMPAGNE DE TRAFALGAR

Résumé

En 2005, la Grande-Bretagne a célébré le bicentenaire de la bataille de Trafalgar, peut-être la bataille maritime la plus célèbre de son histoire. La correspondance du vice-amiral Horatio Nelson, qui dirigea la flotte britannique victorieuse avant de tomber dans le combat, constitue la source majeure permettant de connaître, entre autres, les antécédents directs de cette bataille. Dans l'histoire de deux cents ans des documents de Nelson, l'ouvrage en sept volumes intitulé *Dispatches and Letters of Vice Admiral Lord Viscount Horatio Nelson* de Sir Nicholas Harris Nicolas reste déterminant. Désormais accessible librement sur Internet, il sert aussi de base pour la publication de sources. Aujourd'hui, l'utilisation de l'Internet dans les recherches historiques gagne du terrain. Toutefois ces sources doivent être traitées avec circonspection. Ce sont les archives en ligne des bibliothèques, des revues imprimées et des archives qui sont les plus authentiques ainsi que les fonds des bibliothèques électroniques de plus en plus répandues. Les morceaux choisis sur la campagne de Trafalgar (lettres, instructions, extraits de journal) ont été en partie rédigés par l'amiral Nelson, mais on peut aussi lire des documents écrits par d'autres acteurs de la campagne (notamment le vice-amiral Cuthbert Collingwood et le capitaine Henry Blackwood) ainsi que deux documents relatifs à la flotte franco-espagnole (procès-verbal français du conseil de guerre du 8 octobre 1805 et un rapport français sur la bataille). La plupart de ces documents ont été publiés en hongrois pour la première fois.

András Illés

DOKUMENTE AUS DEM FELDZUG VON TRAFALGAR

Resümee

Großbritannien beging im Jahre 2005 die Zweihundertjahrfeier der wohl bekanntesten Seeschlacht seiner Geschichte, der Schlacht von Trafalgar. Der Briefwechsel des kommandierenden Befehlshabers der siegreichen britischen Flotte, Vizeadmiral Horatio Nelson, der in eben jener Schlacht fiel, ist unter anderem auch die wichtigste Quelle der direkten Vorgeschichte des Zusammenstoßes. In der auf zwei Jahrhunderte zurückblickenden Geschichte der Aufarbeitung der Nelson-Schriften ist bis heute das siebenbändige Werk von Sir Nicholas Harris Nicolas, *Dispatches and Letters of Vice Admiral Lord Viscount Horatio Nelson*, von bestimmender Bedeutung. Die Arbeit, die auch die Grundlage der Quellenpublikation darstellt, ist infolge der elektronischen Aufarbeitung auch über das Internet für alle frei zugänglich. Heutzutage kann festgestellt werden, dass neben den gedruckten Quellen zunehmend das Internet eine bedeutende Rolle in den geschichtswissenschaftlichen Forschungen spielt. Solche Quellen müssen jedoch in jedem Fall mit Umsicht behandelt werden. Am verlässlichsten sind wohl die Online-Archive der Archive, Bibliotheken und gedruckten Zeitschriften, bzw. die Bestände der immer größere Verbreitung findenden elektronischen Bibliotheken. Die hier veröffentlichte Dokumentenauswahl über die Schlacht von Trafalgar (Briefe, Instruktionen, Tagebuchauszüge) stammen zum Teil aus der Feder von Vizeadmiral Nelson. Daneben wird aber auch je eine Schrift von sonstigen Protagonisten des Feldzuges kundgetan (Vizeadmiral Cuthbert Collingwood, Kapitän Henry Blackwood). Ergänzt wird das ganze von zwei Dokumenten, die mit der französisch-spanischen Flotte im Zusammenhang stehen (das französische Protokoll des Kriegsrates vom 8. Oktober 1805, bzw. ein französischer Bericht über die Schlacht). Die Mehrzahl der Dokumente ist größtenteils jetzt das erste Mal in ungarischer Sprache zu lesen.

Андраш Иллеш

ДОКУМЕНТЫ О ТРАФАЛЬГАРСКОЙ КАМПАНИИ

Резюме

В 2005 году Великобритания праздновала двухсотлетнюю годовщину пожалуй самой знаменитой в мире трафальгарской морской битвы. Переписка вице-адмирала Горация Нельсона, командовавшего победоносным британским флотом, павшего в этом сражении, в числе прочего является и важнейшим источником, раскрывающим непосредственные предпосылки этого события. В разработке записок Нельсона, связанных с двухсотлетней ретроспективной историей, решающую роль играет работа в семи томах сэра Николаса Харриса *Dispatches and Letters of Vice Admiral Lord Viscount Horacio Nelson*, которая благодаря электронной разработке является теперь доступной в Мировой сети Интернета. В наши дни наряду с печатными источниками, все более широкое распространение получает использование сети Интернета в научно-исследовательской работе. Однако к такого рода источникам необходимо подходить во всяком случае с большой осторожностью. Самыми надежными следует считать материалы архивов, библиотек, печатных журналов, архивов on-line, а также получающие все более широкое распространение электронные библиотеки. Публикуемые документы трафальгарской битвы (письма, приказы, отрывки из дневников) написаны, отчасти лично Нельсоном, а также содержат записки других участников битвы (вице-адмирала Кэтбери Коллингвуда, капитана Генри Блэквуда). В дополнение к этим документам имеются также документы, связанные с французско-испанским флотом. (французский протокол заседания военного совета от 8 октября 1805 года, а также французское донесение о битве). Эти документы в основном большинстве теперь могут быть впервые прочитаны на венгерском языке.